

№5/2026

ANDIJON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI

ADPI
Ilmiy xabarnomasi

PEDAGOGIKA TA'LIMIDA MEDIAKOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING STRATEGIK MEKANIZMLARI

Umarov Azizbek Vaxobovich

Andijon davlat pedagogika instituti

Annotatsiya.

Mazkur maqolada pedagogika ta'limida mediakompetentlikni rivojlantirishning strategik mexanizmlari ilmiy-pedagogik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tadqiqot strategik mexanizmlarning konseptual, normativ-huquqiy, tashkiliy-boshqaruv, mazmuniy-uslubiy, kadrlar tayyorlash va monitoring komponentlarini qamrab oladi. Maqolada bo'lajak pedagoglarda mediakompetentlikni shakllantirishning bosqichma-bosqich modeli taklif etilgan. Tadqiqot natijalari milliy ta'lim tizimida mediakompetentlikni rivojlantirish bo'yicha amaliy tavsiyalarni asoslash imkonini berdi.

Kalit so'zlar:

pedagogika ta'limi, mediakompetentlik, strategik mexanizm, bo'lajak o'qituvchi, media-pedagogika, ta'lim siyosati, kadrlar tayyorlash, monitoring tizimi.

Аннотация.

В данной статье анализируются стратегические механизмы развития медиакомпетентности в педагогическом образовании с научно-педагогической точки зрения. Исследование охватывает концептуальные, нормативно-правовые, организационно-управленческие, содержательно-методические, кадровые и мониторинговые компоненты стратегических механизмов. В статье предложена поэтапная модель формирования медиакомпетентности у будущих педагогов. Результаты исследования позволили обосновать практические рекомендации по развитию медиакомпетентности в национальной системе образования.

Ключевые слова:

педагогическое образование, медиакомпетентность, стратегический механизм, будущий учитель, медиапедагогика, образовательная политика, подготовка кадров, система мониторинга.

Abstract.

This article analyzes the strategic mechanisms for developing media competence in pedagogical education from a scientific-pedagogical perspective. The research covers the conceptual, normative-legal, organizational-managerial, content-methodological, human resources and monitoring components of strategic mechanisms. The article proposes a step-by-step model for forming media competence among future educators. The research results made it possible to substantiate practical recommendations for the development of media competence in the national education system.

Keywords:

pedagogical education, media competence, strategic mechanism, future teacher, media pedagogy, educational policy, personnel training, monitoring system.

Kirish. Zamonaviy axborot jamiyati sharoitida pedagogik kadrlarning kasbiy kompetensiyasi tarkibida mediakompetentlik markaziy o'rinni egallaydi. Bu jarayon nafaqat individual pedagog faoliyati darajasida, balki butun ta'lim tizimi miqyosida strategik yondashuvni talab qiladi. Strategik mexanizmlar — bu ta'lim tizimida mediakompetentlikni shakllantirish, rivojlantirish va takomillashtirishga qaratilgan o'zaro bog'liq pedagogik vositalar, usullar va tashkiliy chora-tadbirlar majmuidir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmonida pedagog kadrlarning zamonaviy kompetensiyalarini rivojlantirish, ta'limni raqamlashtirish vazifalari belgilangan. Bu hujjatda ko'zda tutilgan vazifalarni amalga oshirish uchun aniq strategik mexanizmlarni ishlab chiqish va joriy etish zaruriyati tug'iladi.

Tadqiqotning maqsadi — pedagogika ta'limida mediakompetentlikni rivojlantirishning strategik mexanizmlarini ilmiy asoslash, ularning komponentlarini tahlil qilish hamda amaliy joriy etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya

Strategik mexanizmlar nazariyasi pedagogika fanida nisbatan yangi yo'nalish hisoblanadi. Rossiyalik tadqiqotchilar M.M. Potashnik va V.S. Lazarev ta'lim tizimining strategik boshqaruvi nazariyasini ishlab chiqqanlar. P. Senge "o'rganuvchi tashkilot" konsepsiyasini taklif qilib, ta'lim muassasalarida strategik o'zgarishlarning psixologik-pedagogik asoslarini yoritgan. Mediakompetentlik sohasida esa A.V. Fyodorov, I.V. Chelishyova, D. Bukingem kabi olimlarning tadqiqotlari muhim ilmiy ahamiyatga ega.

O'zbekistonda U. Inoyatov, S. Tursunov, B. Adizov pedagogik ta'lim sohasidagi strategik o'zgarishlar masalalarini o'rgangan. M. Quronov pedagogika nazariyasi va tarixi nuqtai nazaridan o'qituvchi tayyorlashning konseptual asoslarini tahlil qilgan. Biroq pedagogika ta'limida mediakompetentlikni rivojlantirishning strategik mexanizmlarini majmuiy o'rganish tadqiqotlari kam uchraydi.

Tadqiqotda quyidagi metodologik yondashuvlar qo'llanildi: tizimli yondashuv (mexanizmlarni yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqish); strategik yondashuv (uzoq muddatli rejalashtirish va prognozlash); kompetensiyaviy yondashuv (natijalarga yo'naltirilganlik); sinergetik yondashuv (ta'lim tizimining o'zini-o'zi tashkil etishi). Tadqiqotda ilmiy adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, modellash, qiyosiy tahlil va umumlashtirish usullaridan foydalanildi.

Natijalar va ularning tahlili

1. Strategik mexanizmlarning konseptual asoslari

Pedagogika ta'limida mediakompetentlikni rivojlantirishning konseptual asoslari milliy ta'lim falsafasi, jahon pedagogika fanining yutuqlari va zamonaviy axborot jamiyati talablariga tayanadi. Konseptual mexanizmning bosh maqsadi — bo'lajak pedagoglarning shaxsiy, kasbiy va ijtimoiy kompetensiyalarini rivojlantiruvchi mediakompetentlik darajasini ta'minlashdir.

Konsepsiyaning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat: gumanistik yo'nalganlik (insonparvarlik qadriyatlari ustuvorligi); milliy o'ziga xoslik (o'zbek xalqining ma'naviy-axloqiy qadriyatlariga sodiqlik); innovatsionlik (jahon pedagogikasidagi yangi yutuqlardan foydalanish); uzluksizlik (ta'limning barcha bosqichlarida izchillikni ta'minlash); tizimlilik (komponentlar o'zaro bog'liqligi); shaxsga yo'naltirilganlik (har bir o'rganuvchining individual xususiyatlarini hisobga olish).

2. Normativ-huquqiy mexanizm

Mediakompetentlikni strategik darajada rivojlantirish uchun mustahkam normativ-huquqiy baza zarur. Hozirgi vaqtda O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasidagi qator qonun, farmon va qarorlar mediakompetentlikni rivojlantirish uchun huquqiy asos yaratadi: "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun (2020); "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi (2020); Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi (2019).

Biroq mediakompetentlikni shakllantirish bo'yicha maxsus normativ hujjat — "Pedagogika ta'limida mediakompetentlikni rivojlantirish konsepsiyasi" yoki "Milliy media-ta'lim dasturi" qabul qilinishi maqsadga muvofiqdir. Bunday hujjat strategik maqsadlar, vazifalar, indikatorlar va resurslarni aniq belgilab beradi. Shuningdek, davlat ta'lim standartlariga mediakompetentlik komponentini kiritish ham normativ-huquqiy mexanizmning muhim qismidir.

3. Tashkiliy-boshqaruv mexanizmi

Tashkiliy-boshqaruv mexanizmi mediakompetentlikni rivojlantirish jarayonini muvofiqlashtirish, monitoring qilish va boshqarish bilan bog'liq tuzilmalardan iborat. Uning asosiy elementlari quyidagilar: makrodaraja — Vazirlar Mahkamasi, Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi, Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi; mezodaraja — pedagogika oliy ta'lim muassasalari, ilmiy-tadqiqot institutlari; mikrodaraja — kafedralar, professor-o'qituvchilar, talabalar.

Bu darajalar o'rtasidagi samarali muvofiqlashtirish quyidagilarni ta'minlaydi: yagona strategik yo'nalish; resurslarning maqbul taqsimlanishi; tajriba almashuvi va o'zaro hamkorlik; natijalarning monitoring qilinishi. Tashkiliy-boshqaruv mexanizmining muhim elementi — Pedagogika ta'limida mediakompetentlikni rivojlantirish bo'yicha milliy markazning tashkil etilishidir. Bunday markaz strategik vazifalarni amalga oshirishni muvofiqlashtirish, ilmiy-uslubiy ta'minot va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish bilan shug'ullanishi mumkin.

4. Mazmuniy-uslubiy mexanizm

Mazmuniy-uslubiy mexanizm pedagogika ta'limining o'quv rejalari, dasturlari va metodikalariga mediakompetentlikni shakllantiruvchi komponentlarni integratsiya qilishni nazarda tutadi. Bu mexanizmning asosiy yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

- pedagogika oliy ta'lim muassasalari o'quv rejalari "Media-pedagogika" yoki "Media ta'lim asoslari" maxsus fanini kiritish;
- mavjud fanlar (pedagogika, psixologiya, informatika, metodika) doirasiga media-modullarni integratsiya qilish;
- amaliyot va malaka oshirish bosqichlarida media-loyihalar tashkil etish;
- interaktiv, muammoli va proyek-asosli o'qitish texnologiyalarini qo'llash;
- o'qitishning raqamli platformalari va elektron resurslarini ishlab chiqish va joriy etish.

Mazmuniy-uslubiy mexanizmning eng muhim natijasi — bo'lajak pedagoglarning mediakompetentligini majmuiy shakllantirishga qaratilgan yaxlit metodik tizimning yaratilishidir.

5. Kadrlar tayyorlash mexanizmi

Kadrlar tayyorlash mexanizmi strategik tizimning eng muhim bo'g'inlaridan biri hisoblanadi. Bo'lajak o'qituvchilarda mediakompetentlikni samarali shakllantirish uchun, avvalo, professor-o'qituvchilarning o'zlari yetuk mediakompetentlikka ega bo'lishlari shart. Bu mexanizm uchta asosiy yo'nalishni qamrab oladi:

Birinchidan, ishlovchi professor-o'qituvchilarning malakasini oshirish. Buning uchun har 3 yilda majburiy malaka oshirish kurslari (uzoqdan o'qitish va offline shakllarda), maxsus seminarlar, master-klasslar va xalqaro tajriba almashuv dasturlari tashkil etilishi lozim. Malaka oshirish dasturlarida media-pedagogika, raqamli vositalar, media-loyihalarni boshqarish kabi mavzular yoritilishi kerak.

Ikkinchidan, yangi pedagog kadrlarni tayyorlashda mediakompetentlikka ustuvor e'tibor qaratish. Pedagogika oliy ta'lim muassasalarining o'quv rejalari media-pedagogika fanini kiritish, magistratura darajasida "Media-pedagogika" yo'nalishini ochish maqsadga muvofiqdir.

Uchinchidan, ilmiy kadrlar tayyorlash. Mediakompetentlik va media-pedagogika sohasida nomzodlik (PhD) va doktorlik (DSc) dissertatsiyalarini himoya qilish bo'yicha ilmiy maktablarni shakllantirish, ixtisoslashgan ilmiy kengashlar tashkil etish zarur. Bu o'z navbatida sohaning ilmiy-nazariy bazasini mustahkamlashga xizmat qiladi.

6. Monitoring va baholash mexanizmi

Strategik mexanizmning yakunlovchi komponenti — monitoring va baholash tizimidir. Bu mexanizm strategik harakatlar samaradorligini aniqlash, kamchiliklarni o'z vaqtida tuzatish va uzluksiz takomillashtirishga zamin yaratadi. Monitoring tizimi quyidagi kompleks ko'rsatkichlarga asoslanishi lozim:

1-jadval. Mediakompetentlikni rivojlantirish strategik mexanizmining monitoring ko'rsatkichlari

Ko'rsatkichlar guruhi	Aniq indikatorlar	Baholash usuli
Kirish ko'rsatkichlari	Moliyaviy resurslar, kadrlar tarkibi, moddiy-texnik baza	Statistik tahlil, hisobot
Jarayon ko'rsatkichlari	O'quv rejalari, dasturlar, metodik resurslar mavjudligi	Hujjatlar tahlili, ekspert baholash
Natija ko'rsatkichlari	Talabalar mediakompetentligi darajasi	Test, kuzatuv, portfolio
Ta'sir ko'rsatkichlari	Ish bilan bandlik, kasbiy faoliyat samaradorligi	Bitiruvchilarni kuzatish, ish beruvchilar so'rovi

Monitoring tizimi muntazam (har semestr va o'quv yili yakunida) o'tkaziladigan baholash, oraliq korreksiya tadbirlari va yakuniy hisobotlardan iborat bo'lishi lozim. Olingan ma'lumotlar elektron baza shaklida saqlanib, ularning dinamikasi tahlil qilinishi maqsadga muvofiqdir.

7. Mediakompetentlikni shakllantirishning bosqichli modeli

Strategik mexanizmlarning amaliy joriy etilishini ta'minlash uchun bosqichli model taklif etiladi. Mazkur model uchta asosiy bosqichdan iborat:

Birinchii bosqich — diagnostik (1-kurs). Bu bosqichda talabalarning kirish darajasi aniqlanadi: mediakompetentlikning hozirgi holati, motivatsiya, qadriyat yo'nalishlari. Tashxis natijalari asosida individual rivojlanish trayektoriyasi shakllantiriladi. Bu bosqichda asosiy fanlar — "Pedagogika asoslari", "Informatika va AKT", "Media-pedagogika asoslari" o'qitiladi.

Ikkinchi bosqich — shakllantiruvchi (2–3-kurslar). Bu bosqichda talabalarning mediakompetentligi tizimli ravishda shakllantiriladi. Maxsus fanlar ("Media ta'lim metodikasi", "Raqamli pedagogika", "Elektron o'quv resurslari") o'qitiladi. Talabalar amaliy media-loyihalarda ishtirok etadilar, o'z elektron o'quv mahsulotlarini yaratadilar. Bu bosqichda guruhli va individual ishlar uyg'unlashtiriladi.

Uchinchi bosqich — yakuniy (4-kurs). Bu bosqichda talabalar olgan bilim va ko'nikmalarini real pedagogik amaliyotda qo'llaydilar. Pedagogik amaliyot davomida ular media-darslar o'tadilar, o'quvchilar uchun raqamli o'quv resurslari yaratadilar. Bitiruv malakaviy ishi mavzulari ham media-pedagogika sohasi bilan bog'lanishi mumkin. Yakuniy bosqichda mediakompetentlikning yakuniy darajasi baholanadi.

Xulosa

O'tkazilgan tadqiqot natijalari quyidagi xulosalarni chiqarish imkonini beradi:

Birinchidan, pedagogika ta'limida mediakompetentlikni rivojlantirish — bu strategik miqyosdagi vazifa bo'lib, uni hal qilish kompleks yondashuvni talab qiladi. Strategik mexanizmlar bu jarayonni tizimli, izchil va samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Ikkinchidan, strategik mexanizmlar majmui oltita o'zaro bog'liq komponentdan iborat: konseptual, normativ-huquqiy, tashkiliy-boshqaruv, mazmuniy-uslubiy, kadrlar tayyorlash hamda monitoring va baholash. Har bir komponent o'ziga xos vazifalarni bajaradi va boshqalar bilan uzviy bog'liqlikda ishlaydi.

Uchinchidan, bo'lajak pedagoglarda mediakompetentlikni samarali shakllantirish uchun bosqichli (diagnostik, shakllantiruvchi, yakuniy) modeldan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bu model talabalarning individual xususiyatlarini hisobga olish va ular rivojlanishini izchil ta'minlash imkonini beradi.

To'rtinchidan, strategik mexanizmlarning amaliy joriy etilishi davlat darajasidagi qo'llab-quvvatlash, oliy ta'lim muassasalari, ilmiy-tadqiqot institutlari va kafedralar darajasidagi muvofiqlashtirilgan harakatni taqozo etadi. Bu yo'nalishda Pedagogika ta'limida mediakompetentlikni rivojlantirish bo'yicha milliy markazni tashkil etish maqsadga muvofiqdir.

Bundan keyingi tadqiqotlarda strategik mexanizmlarning samaradorligini eksperimental tarzda tekshirish, alohida komponentlarning ichki tuzilmasi va o'zaro ta'sirini chuqurroq o'rganish hamda turli pedagogika yo'nalishlari uchun differensiallashgan strategik modellarni ishlab chiqish istiqbolli yo'nalishlar sifatida belgilanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasini tasdiqlash to'g'risidagi Farmoni.
3. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. ORQ-637, 2020-yil 23-sentabr.
4. Potashnik M.M., Lazarev V.S. Upravleniye razvitiyem shkoli. — M.: Novaya shkola, 1995. — 464 s.
5. Senge P. The Fifth Discipline: The Art and Practice of the Learning Organization. — New York: Doubleday, 2006. — 445 p.
6. Fyodorov A.V. Razvitiye mediakompetentnosti i kriticheskogo mishleniya studentov pedagogicheskogo vuza. — M.: Inform. dlya vsekh, 2007. — 616 s.
7. Chelishyova I.V. Razvitiye mediakompetentnosti studentov pedagogicheskix vuzov: avtoref. dis. ... d-ra ped. nauk. — Rostov-na-Donu, 2014. — 50 s.
8. Buckingham D. Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture. — Cambridge: Polity Press, 2003. — 219 p.
9. Inoyatov U.I., Adizov B.R. Pedagogika nazariyasi. — Toshkent: "Iqtisod-moliya", 2018. — 320 b.
10. Quronov M. Pedagogika nazariyasi va tarixi. — Toshkent: "Sharq" NMAK, 2007. — 264 b.
11. Tursunov N. Yoshlarda axborot madaniyatini shakllantirishning pedagogik asoslari. — Toshkent: O'qituvchi, 2020. — 196 b.
12. Hobbs R. Digital and Media Literacy: A Plan of Action. — Washington: The Aspen Institute, 2010. — 64 p.
13. Potter W.J. Media Literacy. 9th ed. — Los Angeles: SAGE Publications, 2019. — 472 p.
14. UNESCO. Media and Information Literacy: Curriculum for Teachers. — Paris: UNESCO, 2011. — 192 p.

MUNDARIJA

PEDAGOGIKA

Raxmatullayeva Gulnozaxon Mavlanjonovnana

“IJTIMOIY-MA’NAVIY ODOB” TUSHUNCHASI: PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK TAHLIL VA TARKIBIY KOMPLEMENTLARI	3	6
--	---	---

Umarov Azizbek Vaxobovich

OLIY TA’LIM MUASSASALARIDA MEDIAMUHITNI RIVOJLANTIRISH VA MEDIAKOMPETENTLIKNI SHAKLLANTIRISH	7	12
--	---	----

Ho’jamberdiyeva Fotima Ne’matovna

BOSHLANG’ICH TA’LIMDA ILMIY-AXBOROT MATNLARI BILAN ISHLASH KOMPETENSIYALARINI XALQARO BAHOLASH DASTURLARI ASOSIDA RIVOJLANTIRISH	13	17
--	----	----

Yusupova Umida Zayniddin qizi

BOSHLANG’ICH SINIF O’QISH DARSLARIDA MATN USTIDA ISHLASH METODIKASI	18	21
---	----	----

Rashidxon Uulu Atabek

PEDAGOGIK FANLAR BO’YICHA TALABALARNING MUSTAQIL ISHLARI MAZMUNINING TAVSIFI	22	32
--	----	----

Gimayeva Liliya Maskurovna, Atajonova Saidaxon Borataliyevna

TEXNIKA OLIYGOHLARINING IMKONIYATLARI CHEGARALANGAN TALABALARIDA ILMIY KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK MODELI (“MODELLASHTIRISH” FANI MISOLIDA)	33	39
---	----	----

Yusupova Liliya Fanovna, Atajonova Saidaxon Borataliyevna

TEXNIKA OLIY TA’LIM MUASSASALARI TALABALARIDA “ELEKTROTEXNIKA” FANINI O’QITISH JARAYONIDA TIZIMLI FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK MODELI	40	46
--	----	----

Umarov Azizbek Vaxobovich

PEDAGOGIKA TA’LIMIDA MEDIAKOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHNING STRATEGIK MEXANIZMLARI	47	51
--	----	----

Djurayeva Feruzaxon Abdumuxtorovna

VIRTUAL LABORATORIYALARNING JAMIYATDAGI VAZIFALARI VA TA’LIM MUASSASALARIDAGI AHAMIYATI	52	57
---	----	----

Axmadjonov Muhammadyusuf Raxmatullo o’g’li

QO’L JANGI SPORT TURINING JANG HAMDA O’Z-O’ZINI HIMOYA QILISH YO’NALISHLARINING O’ZARO BOG’LIQLIGI	58	63
--	----	----

Ro’ziyeva Nozimaxon

INKLYUZIV TA’LIM SHAROITIDA LOGOPEDIK YORDAMNI TASHKIL ETISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK ASOSLARI VA SAMARADORLIGI	64	68
---	----	----

Mahmudova Maftuna Hamza qizi

MEDIA MAKONDA GENDER REPREZENTATSIYASI VA MEDIASAVODXONLIK O’RTASIDAGI INTEGRATSION JARAYONLAR	69	74
--	----	----

Sodiqov Elbek Ne’matillo o’g’li

SPORTNING JAMIYATDAGI IJTIMOY AHAMIYATI VA RIVOJLANISH OMILLARI	75	77
---	----	----

